

Česká strana sociálně demokratická

Udržitelný rozvoj

Doktrína sociálně demokratického hnutí v 21. století

JUDr. Ing. Petr Petržílek, Ph.D.; Ing. Vladimír Vlk
21.5.2022

Preambule

Současné vedení sociálně demokratické strany má tendenci k vytváření předvolební koalice se Stranou zelených, která ve svém programu upřednostňuje ochranu životního prostředí a klimatu bez ohledu na sociální dopady obyvatelstva. Již v roce 2011 odborné zázemí sociální demokracie pod vedení JUDr. Ing. Petra Petržílka, Ph.D. vypracovalo doktrínu sociálně demokratického hnutí v 21. století, která respektuje „Udržitelný rozvoj“ společnosti s ohledem *na ekonomickou, sociální a environmentální politiku moderní strany navazující na základní ideové zásady sociální demokracie, kterými jsou hodnoty svobody, spravedlnosti a solidarity.* Sociální demokraté *musí přehodnotit a redefinovat stávající nástroje sociálního státu, aby efektivněji reagovaly na změněné ekonomické podmínky.*

Současnou výzvou pro sociální demokraty je přepracovat roli státu a s ní spojené politické ekonomie do komplexního rámce pro budoucnost – upraveného jak pro období krize, tak pro období prosperity. Při tom musí sociální demokraté čerpat zčásti z dlouholeté keynesiánské tradice, budou muset sáhnout ale i mimo Johna Maynarda Keynesa, vzhledem k některým novým skutečnostem, jímž čelíme téměř 85 let po vydání publikace „*Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*“ (1936) tohoto významného anglického ekonoma. Jde především o problematiku udržitelnosti ekonomického rozvoje a ochrany životního prostředí. Na začátku preambule hovoříme *o koalici se Stranou zelených jejíž hlavním cílem a výzvou je ochrana životního prostředí bez ohledu na ekonomické podmínky státu s dopadem na sociálně slabou skupinu obyvatel.*

S osobním svolením autora, JUDr. Ing. Petra Petržílka, Ph.D. jsem si dovolil převzít některé základní pasáže z výše uvedené knihy a přizpůsobil jsem je na současný stav.

Svoboda

Svoboda je často definována tak, že jde o právo kohokoli dělat cokoli, co se netýká sféry svobody druhého. Svoboda je jen složkou kvality života a musí být vyvářena složkami jinými. Ve skutečnosti svoboda představuje osvobození „o něčeho“, od omezení, od závislosti, od vynuceného omezování cizí vůlí. Není-li svoboda regulována ve směru obecného blaha, ve směru její sociální dimenze, končí anarchií a chaosem. Obecně řečeno, *svoboda v politickém kontextu zůstává verbálním mýtem, pokud konkrétní životní podmínky, sociální poměry a okolnosti zbavují reálné možnosti ji uskutečnit. Posilování sociálního státu ve smyslu posilování veřejných služeb a sociálních jistot, je právě cestou k naplňování principu svobody v jeho praktických dimenzích. Dvojnásob to platí právě v době ekonomické a energetické krize, ve které se v současné době nacházíme.* Svoboda je spojována s lidskými právy, které nejsou, bohužel, přírodním stavem, ale stavem institucionálním, stavem politickým a právním. Právo a svobody jsou účinkem lidské vůle, politického úsilí, lidské energie klást meze nejistotě a nebezpečí a upevňovat spolehlivost a důvěryhodnost v mezilidských vztazích.

Idea svobody už vůbec neplatí pro tzv. ekonomické svobody. Ekonomická svoboda ve skutečnosti způsobila právě naopak: ovládání hospodářských a finančních prostředků několika omezilo svobodu jiných, učinilo je závislými, zúžilo reálnost jejich práv a možností

do nicotnosti svobody konzumu. *Ekonomika nemůže fungovat v sociálním a environmentálním vzduchoprázdnu.*

Problematiku svobody můžeme také spojit s problematikou malých a středních podniků. Na počátku 90. let se Česká republika nacházela v extrémním podnikatelském prostředí, kdy nebyly stanoveny zákony určující podmínky pro privatizaci podniků řízené státem. Byla to doba, kdy vrcholoví představitelé státu hovořili o tom, že nejlepší je „na chvíli zhasnout“ a privatizovat, a kdy pojem „špinavé peníze“ měl být vyškrtnut z našich slovníků. Hospodářské delikty v té době prakticky nebyly stíhány. Je jasné, že po tomto „divokém“ období muselo přijít vystřízlivění a probuzení do „normálního světa podnikání“. Podle mého názoru by k razantním změnám ke standardnímu právnímu uspořádání a vymahatelnosti zákonnosti musela dospět jistě i naše pravice. Možná ne tak rychle, ale jiné cesty nebylo. Stalo se však, že po volbách v roce 1998 to padlo na sociální demokracii, která vyhlásila akci „Čisté ruce“. Výsledkem bylo, že naše podnikatelská veřejnost byla nečekaně verbálně kriminalizována téměř jako celek a ČSSD získala nálepkou nepřítele svobodného podnikání. V té době se také začala naprosto zásadním způsobem měnit naše legislativa, která zavedla podnikatelům zvýšenou administrativu. *Chybou bylo, že tehdejší vedení ČSSD nebylo schopno tyto nutné změny vysvětlit podnikatelské sféře.*

Dnešní kritik privatizace, Andrej Babiš, patřil mezi podnikatele, kteří využili mezery v zákonech a neřízenou privatizací zbohatli za přispění vládnoucích politiků. Zákony na regulaci podnikání byly často prezentovány jako útoky na samotnou svobodu. Podnikání je totiž u nás těsně navázáno na svobodu. Americký liberální ekonom Milton Friedman, představitel volnotržní ekonomiky, přiznal, že jeho rada bývalým komunistickým zemím rychle privatizovat, byla chybná. Dodal: „Ukazuje se, že zákonnost je důležitější než privatizace.“ Cena za toto ponaučení byla vysoká a zaplatili jsme ji bohužel my všichni společně. Friedman potvrdil, že je to právě zákonnost v podnikatelském prostředí, na co naše společnost nebyla od samého počátku důsledně připravována. Tento pohled na českou privatizaci potvrdil i Valtr Komárek, který měl vypracovaný návrh na vytvoření zákonnosti s následnou postupnou privatizací. Komárkův pohled byl pravicovou vládou odmítnut s tím, že je to útok na svobodu podnikání.

Je třeba také jasně říci, že snahou sociálních demokratů je, aby se na rostoucím bohatství země podíleli všichni, tedy aby pracujícím rostly reálné mzdy, aby pracující mohli zvyšovat svou kvalitu života a stát se motorem celé ekonomiky a také aby rostly i důchody tedy alespoň takovým tempem jako v posledních letech.

Spravedlnost

Spravedlnost bez práva a demokracie je pouze prázdným pojmem, a proto je nezbytné boj za spravedlnost spojovat s nekonečnou snahou za zachování a rozvoj demokratických institucí, zejména právního státu.

Idea demokracie je důsledkem řady evolučních a revolučních procesů, které v průběhu lidských dějin formulovaly požadavky na roli státu. Především v kontextu se spravedlností se jedná o požadavek ochrany před svévolným zabitím, vězněním, loupením a ničením. Jedná se o nárok na osobní ochranu integrity před křivdou a zvlůl. Za tímto účelem byl formulován

požadavek, aby život veřejný byl ovládán zákonem (rule of law), nikoli rozmarem a svévolí mocných. Právo jako závazný vzorec chování by mělo být platné pro všechny na základě rovnosti před zákonem, nemělo by být zneužito závislosti osobní, existenční a majetkové, závislosti původu a vyznání. Nikdo by neměl stát nad právem či mimo právo a každý by měl dojít nápravy křivd a nespravedlnosti před nestranným soudem, který rozhoduje nezávisle, otevřeně a objektivně. Vlastně jde o to, aby člověk nebyl přinucován smýšlet či konat proti svému přesvědčení či důstojnosti, nebo bez svého souhlasu a aby zákony byly vydávány se souhlasem těch, jichž se týkají. Požadavek toho, aby populace jako adresát vládních příkazů byla slyšet při sestavování vlády a podílela se na kontrole jejích skutků, je toho důsledkem. V konečném sledu má demokracie zajistit, aby sociálním skupinám ve společnosti bylo možno organizovat a formulovat svou vůli, aby byly legitimovány k účasti na moci a aby tato jejich práva byla rovná, obecně přístupná a chráněna ústavním pořádkem.

Demokracie a spravedlnost myšlenkově navazuje na renesanční humanismus, osvícenský racionalismus a politický (občanský) liberalismus. *Prvním důležitým znakem demokracie a spravedlnosti* je skutečnost, že jsou postaveny na racionalitě. "Demokracie vyžaduje rozum a vzdělání," napsal Masaryk. Demokracie a spravedlnost sdílí Baconovu myšlenku, že vědění je moc (knowledge is power). *Druhým postulátem demokracie a spravedlnosti* je liberalita, tj. rovnost ve svobodě, proti svévolí, která generuje závislost a submisi na cizí vůli; svoboda existuje pouze v sociálních relacích. *Třetím důležitým znakem demokracie a spravedlnosti* jsou synonymem pro legalitu, tj. spravedlnost oproti svévolí a násilí. Spočívá v přesvědčení, že prosazování vůle silou (zvílí) na úkor jiných se nevyplácí, že nikdo nestojí nad právem či mimo právo, že nikdo nepožívá výjimek a privilegií a každý se může domáhat nápravy křivd a nespravedlnosti. *Čtvrtou podmínkou demokracie a spravedlnosti* je sociabilita, vývoj k demokracii a spravedlnosti je jen jiné slovní označení pro vývoj emancipační, pro evoluci humanity jako hlavní proud sociálních a společenských dějinných procesů. Jinak řečeno, vývoj nekončí ustanovením demokracie politické a vyhlášením práv politických a občanských. Historická logika emancipačního vývoje směřuje k naplnění humanismu sociálního, směřuje k demokracii hospodářské a sociální, tedy k socializaci, tj. k obecnému zpřístupnění a rovnému používání kvality života. Alexis de Tocqueville, jiný znamenitý pozorovatel sociálních pohybů své doby, spatřoval budoucnost demokracie jako perspektivu demokracie sociální, směřující k rovnosti, k vyrovnání rozdílů, k horizontálnímu zrovnoprávnění v přístupech k možnostem, jež život nabízí. *K výčtu postulátů demokracie a spravedlnosti dodávám požadavek environmentální udržitelnosti.* Jde o to, že demokracie a svoboda budou sice především řešením sociálním, ale vždy s ohledem na objektivní environmentální limity coby objektivní hranice mezi tendencí expanze a tendencí adaptability.

Nosná hodnota spravedlnosti, potažmo demokracie, totiž její sociální utilita (upotřebitelnost), nabízí nejvhodnější a nejpříjemnější podmínky pro konsensuální způsob vzájemné koexistence lidí, neboť:

- ⇒ především demokracie neklade překážky přirozené sociální dynamice, neblokuje anticipační změny, jež plynou ze společenské kinetiky; udržuje rovnováhu mezi sociálním pohybem a tendencí úchovnou a skladebnou (zachovat čeho bylo již dosaženo, co se osvědčilo a prokázalo svou prospěšnost);

- ⇒ skutečná demokracie tak otevírá i sociální společenskou mobilitu, především ve směru vertikálním: ruší zjevnou nerovnost, statusový společenský a právní apartheid, který se historicky opíral o výsady urozenosti, původu, ale i náboženství, majetku, příp. etnicity a pohlaví; tyto bariéry, jež zde působily po celá tisíciletí, se postupně rozpouštějí; sociální interakce (a politika po výtce) proto musí být založena na principu solidarity a na principu veřejné služby;
- ⇒ demokracie znamená vládu zákona, před nímž si jsou všichni rovni, jemuž jsou všichni podrobeni stejným způsobem a k němuž se každý může odvolat a domáhat se jeho ochrany; poskytuje rovný a obecný průchod právu, zajišťuje všem jeho vymahatelnost a plní tak funkci ochrany a stability soužití;
- ⇒ demokracie ustavuje tzv. otevřenou společnost, myšlenkově a intelektuálně liberální, otevírá obecný a rovný přístup ke vzdělání, k osvětě, k informacím, zavádí názorový a politický pluralismus, opírá se o ideu tolerance: právo slyšet a být slyšen; vyznačuje se smyslem pro celistvost, vyváženost a komplementaritu;
- ⇒ demokracie také znamená, že každý sociální zájem má právo se institucionalizovat, usilovat na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva o účast na vládě;
- ⇒ jakkoliv i demokracie zůstává oligarchií, nicméně oproti předchozím společenským systémům rozšiřuje sociální bázi pro výběr mocenských elit;
- ⇒ stanovením pravidel cirkulace vlády (rotace vládnoucí oligarchie) demokracie ustavuje pravidelné ověřování mandátu moci;
- ⇒ demokracie zřizuje institucionalizaci veřejné moci, v níž jsou zastoupeny všechny rozhodující sociální síly; zároveň vytváří protiváhy, blokace, přetlakové ventily vůči moci a difuzi moci, čímž zajišťuje, aby jedna síla nepřevládla nad ostatními a nestala se mocí jedinou a trvalou (v podstatě v demokracii jedna moc drží v šachu druhou moc, vzájemně se neutralizují);
- ⇒ demokracie představuje mechanismus rovnováhy (proporcionality) sociálních zájmů a sil, jehož funkcí je umění vyvažování, moderování a regulování života společnosti tak, aby každé struktuře, každé instituci demokracie odpovídala sociální funkce, sociální dimenze, sociální utilita, sociabilita; všechny ostatní atributy státního a společenského systému, které mu přiznáváme a které známe z učebnic ústavního práva, jsou jen prostředkem k základnímu účelu, kterým je kvalita sociálních vztahů, kvalita života.

Při současné ekonomické a energetické krizi mají tudíž sociální demokraté velkou výhodu v souvislém postoji vůči centrální úloze státu – na rozdíl od neoliberálů, kteří jsou svázáni ideologickými pouty, když jsou nuceni spoléhat na stát, kterým zásadně opovrhují, aby zachránil finanční trhy před kolapsem. Toto umožňuje sociálně-demokratickým vládám podniknout takové praktické kroky, jako je regulace úvěrového trhu, intervence a stimulace poptávkové strany ekonomiky. Nepříjemnou pravdou pro neoliberály je, že nebyli schopni se obrátit na nestátní činitele a nestátní mechanismy, aby uhradili rizika a znovu nastolili důvěru, obnovili bilanční výkazy a otevřeli celosvětový pohyb kapitálu. Toto je možné jen prostřednictvím státu.

Velkým paradoxem současné krize je, že vynáší k moci spíše pravicové síly. V této souvislosti je nutné si položit otázku, co je příčinou tohoto paradoxu. Odpověď není jednoduchá a bude vyžadovat podrobné sociologické a politologické analýzy. Příčin je nepochybně mnoho. Předběžně lze poukázat na tři možné z mnoha:

1. Sociálně demokratický důraz na solidaritu, který je základem levicových idejí. Tento důraz je samozřejmě správný. Ale pokud nejsou dostatečně vysvětleny jeho souvislosti a pokud posluchač není nucen si představit sebe jako někoho, kdo také může solidaritu potřebovat, tak ve společenské atmosféře sobectví a grunderského (divokého) kapitalismu, vytvořené v ČR v posledním desetiletí minulého století, toto může být významnou částí společnosti přijímáno jako přežitek a nepotřebnost. Je to samozřejmě krátkozraké hledisko, ale sociální demokracie musí na společenskou realitu reagovat. Nemusí se s ní ale smířovat. Je proto nutné, aby sociální demokracie v tomto směru aktivně na společnost působila a snažila se ji postupně změnit. Je však nutné počítat s tím, že změnit toto společenské povědomí, které je pro mnohé velmi výhodné, nebude jednoduché a že půjde o značně dlouhodobý proces.
2. Určitá vnějšková zastaralost podávání sociálně demokratických idejí, které se proto mohou především mladší generaci jevit jako nemoderní a nezajímavé. Někdy to dokonce dochází tak daleko, že sociálně demokratické ideje jsou považovány za ideje vhodné především pro neúspěšné a jsou proto přijímány částí společnosti (opět často hlavně mladou generací, které je vlastní optimismus a která si myslí, že nutně musí být úspěšná), jako něco, čemu se raději vyhnout.
3. Podstatně lepší zvládnutí pravice s různými politicky neukotvenými populisty typu ANO 2011. Práce s mediální virtuální realitou a podstatně větší úspěšnost při vytváření různých mediálních bublin (například "boj s korupcí" atd.). Ostře se vyhranit populistům a nepřistoupit na jejich hru.

Solidarita

Solidaritu sociální demokraté tradičně chápali a prosazovali jako solidaritu mezilidskou, sociální. Díky této myšlence máme bezplatné školství, všeobecné zdravotní pojištění, průběžný penzijní systém a progresivní zdanění. Současné neoliberální vlády však na tyto instituce vyvíjejí neskutečný tlak se snahou je rozmetat a zprivatizovat. Stoletá historie sociálně demokratického hnutí, a především rizika současné globalizace ukazují, že tyto projevy solidarity mají svou zásadní opodstatněnost i v dnešní době. Sociální demokraté je proto musí hájit a povolit nanejvýš parametrické změny, které tyto solidární systémy udrží v chodu i za změněných ekonomických podmínek. Sociální stát, který je výrazem této solidarity, není v žádném případě oblastí neproduktivní konečné spotřeby. Má nezastupitelnou roli v posilování produktivních sil ekonomiky. Především zajišťuje dlouhodobé sociální investice do kultivace a uplatnění lidského potenciálu, zejména do neustálého rozvoje vědy, vzdělávání, podpory zdraví a sociální pohody. Má ovšem i nezastupitelné funkce sociálně ochranné, zejména v dětství, v nemoci a ve stáří. V neposlední řadě též slouží k udržení sociálního smíru.

Sociální stát představuje velkou civilizační vymoženost 20. století, která má svůj nenahraditelný význam i ve století jednadvacátém. Pro nás, sociální demokraty, tvoří

demokracie a sociální stát dvě strany téže mince. *Sociální stát doplňuje občanská práva na svobodu sociálními právy občanů.* Blahobyť a dynamické hospodářství, sociální jistoty a společenská soudržnost byly umožněny právě díky sociálnímu státu. Sociální stát přispívá svým vlastním produktivním podílem ke společenské účasti všech lidí na společenském blahobytu, i k jeho spravedlivému rozdělení. Sociální státnost je organizovaná solidarita. *V solidární společnosti pomáhají mladí starým, zdraví nemocným, nepostižení postiženým, pracující nezaměstnaným.* Základem sociálního státu zůstává i nadále státně zaručené sociální zabezpečení, žalovatelný právní nárok na sociální dávky a právně zajištěné postavení zaměstnanců.

Otázku solidarity musí sociální demokraté nově spojit ještě s problematikou práva na příznivé životní prostředí, jak je stanoveno v čl. 35 Základní listiny práv a svobod, a s pojmem udržitelný rozvoj, který solidaritu chápe nejen jako solidaritu mezilidskou, ale především jako solidaritu mezigenerační a mezidruhovou. Sociální demokracie se musí stát rozhodující silou v naplnění takto široce pojatého pojmu solidarity.

Udržitelný rozvoj

Evropský sociální model nebo evropský společenský model je koncept spojující evropské společnosti v jejich životním stylu, společenských hodnotách a sociální politice. V západním světě je evropský sociální model v kontrastu s americkým neoliberalním modelem, tzv. „americkým způsobem života“. Všechny evropské státy nemají stejný sociální model, ale sdílí určité charakteristiky sociálního státu, jako jsou závazky k demokracii, plná zaměstnanost, sociální začlenění, bezplatné vysokoškolské vzdělání, sociální bydlení, pracovní podmínky, sociální zabezpečení pro všechny občany jako je všeobecná zdravotní péče, zabezpečení při invaliditě, zabezpečení ve stáří a zabezpečení v nezaměstnanosti.

Pokud chceme evropský model více podrobit analýze z hlediska udržitelného rozvoje, je nezbytné definovat, co přesně máme na mysli udržitelným rozvojem jak z ekonomického, politického, ale i právního hlediska. Nebude od věci, když se zastavíme u vývoje vnímání tohoto pojmu.

OSN v devadesátých letech definovala pojem "trvale udržitelný rozvoj" jako rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení možnosti budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Ve smyslu této definice je udržitelný rozvoj v podstatě procesem změny, ve kterém jsou v harmonii využívání zdrojů, směřování investic, orientace technologického rozvoje a institucionální změny. Podle této definice je strategie udržitelného rozvoje zaměřena na prosazování souladu mezi lidskými bytostmi a mezi lidstvem a přírodou. V tomto kontextu *je vyzdvižen sociální pilíř udržitelného rozvoje, kterému je vlastní zásada solidarity – mezilidské, mezigenerační i mezi druhové (k životnímu prostředí).* V této definici je ale potlačena rovnost racionálních nároků lidských bytostí na zdravé životní prostředí.

Na počátku tohoto století OSN s obavami konstatovala, že mezinárodní společenství přešlapuje na místě a příliš se nedaří zastavit zhoršování stavu životního prostředí, nešetrné zacházení s ekosystémy a nastartovat skutečně udržitelný rozvoj. Je proto zřejmé, že se mezinárodní společenství muselo vyrovnat i s redefinicí onoho klíčového pojmu. Nadále se

používá termín "udržitelný rozvoj". Jeho obsah ale bylo a je třeba nově formulovat tak, aby vedl k přehodnocení praktické ekonomické politiky a byl politicky i právně vymahatelný.

Z tohoto hlediska je zajímavá definice Ivana Ryndy: „*Udržitelným rozvojem rozumíme uspokojování sociálních, materiálních a duchovních potřeb lidí při plném respektování objektivních environmentálních limitů*“. K udržitelnosti ovšem jako její neoddelitelnou součást Rynda řadí i povinnost orgánů veřejné moci zajišťovat udržitelný rozvoj a jeho principy, a to prostřednictvím komplexního souboru strategií promítnutých do ekonomických, legislativních a administrativních nástrojů. Uvedená definice v sobě obsahuje sociální, ekologický i ekonomický rozměr udržitelnosti.

Poslední konstatování ale vyžaduje bližší vysvětlení. *Při analýze potřeb lidí vycházející z antropocentrického pojetí udržitelnosti jsem dospěl k názoru, že cestou k naplnění sociálního pilíře udržitelnosti je vytvoření vějíře společensky a ekologicky přijatelných alternativ životních stylů založených na lidské tvořivosti a aktivitě, jakožto podmínek svobody, tj. možnosti skutečné volby člověka (tvůrčí práce, seberealizace a osobní identita se napříště nesmí spojovat pouze s placeným zaměstnáním a tržním mechanismem)*. Prosím o povšimnutí si skutečnosti, že důraz je kladen na rozšiřování svobody, nikoliv na růst spotřeby. *Druhá část definice vymezuje základní podmínky pro zachování a zlepšení stavu životního prostředí a všech jeho funkcí na základě biocentrického uchopení problému*. Tyto podmínky zároveň určují meze ekonomického růstu a potažmo i míru svobody lidstva při uspokojování svých potřeb v daném čase (udržitelný ekonomický růst je dán zejména technologickým vývojem a zlepšováním stavu životního prostředí v jeho produkčních funkcích). Z čistě ekonomického hlediska lze tedy formulovat následující 3 podmínky:

1. využívání obnovitelných přírodních zdrojů takovým způsobem, aby míra jejich spotřeby nepřekročila míru jejich obnovy;
2. využívání neobnovitelných přírodních zdrojů takovým způsobem, aby byly stále v oběhu (zejména recyklací a opakovaným užitím výrobků z nich) a míra jejich spotřeby klesala s růstem možnosti jejich nahraditelnosti obnovitelnými zdroji anebo v důsledku zavádění nejlepších dostupných technik;
3. vytváření emisí a odpadů, pouze v takové míře a kvalitě, která umožňuje nahrazení primárních surovin (zajistit jejich schopnost být využity jako druhotné suroviny) a v případě, že recyklovány nebudou, produkovat emise a odpady pouze v takové míře a kvalitě, která je vstřebatelná životním prostředím bez vedlejších účinků na zdraví a pohodu člověka a která by zároveň neohrožovala ostatní formy života.

Udržitelná energetika

V současné době je energetické odvětví na rozcestí a na počátku 21. století dochází k přehodnocování základního pohledu. Do hodnocení energetiky zasahují problémy s primárními zdroji (uhlí, ropa, zemní plyn), znehodnocování životního prostředí, ochrana klimatu a efektivní spotřeby energie u konečného odběratele. Dalším problémem, kterým se společnost musí zabývat, je blížící se horizont vyčerpatelnosti fosilních paliv s následnou

možností energetického využití alternativních zdrojů s vlivem na podmínky životního prostředí.

K zajištění udržitelnosti je nezbytná povinnost orgánů veřejné správy, které stanoví principy prostřednictvím komplexního souboru strategií promítnutých do ekonomických, legislativních a administrativních nástrojů. V energetice je tento princip značně opomíjen a její rozvoj vychází z konečných potřeb bez ohledu na stav znehodnocování životního prostředí.

V této oblasti je nezbytná součinnost ministerstva průmyslu a obchodu, ministerstva životního prostředí a ministerstva pro místní rozvoj, která stanovují základní podmínky pro její rozvoj s ohledem jak na stav životního prostředí, tak i z ekonomického hlediska. V posledních letech je do principu udržitelné energetiky zahrnován nový pojem, energetická bezpečnost a energetická chudoba.

Plánování udržitelného rozvoje energetiky

Cílem plánování udržitelné energetiky je stanovení hledisek s cílovými hodnotami, které musí respektovat všechny strategické plány, mezi které patří ochrana klimatu, snižování emisí škodlivých látek, rozvoj průmyslové a podnikatelské sféry včetně sociálních dopadů na obyvatelstvo. Těmito hledisky jsou závazné ukazatele založené na stavu a vývoji životního prostředí a přírodních zdrojů včetně standardů kvality životního prostředí s uplatňováním právních norem udržitelného rozvoje. Do právních úprav bude nutné zakomponovat:

- i. Strategické plány s celostátní působností (SEK, ÚEK, POK) na principu odvětvové politiky nebo s regionální působností zahrnuté do zásad územního rozvoje.
- ii. Taktické plány v oblasti životního prostředí, které zahrnují například plány odpadového hospodářství, plány na snižování emisí znečišťujících látek a skleníkových plynů, plány hospodaření s přírodními zdroji atd.
- iii. Právní předpisy.

Zásadní podmínkou plánování je požadavek na dodržování standardů kvality životního prostředí, zaručují nepřekročení únosnosti zatížení území stanovenými limity. Standardy kvality životního prostředí jsou již dnes definovány zákonem o integrované prevenci. Návrhy plánů, koncepcí a politik podrobit posuzování vlivů na životní prostředí podle zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně pozdějších souvisejících předpisů.

Při tvorbě strategických plánů je nezbytná spolupráce všech dotčených resortů státní správy se vzdělávacími a výzkumnými institucemi. K realizaci systémových opatření v rozvoji energetických odvětví bude nezbytně nutné se soustředit na:

- ⇒ výchovu nových technických odborníků,
- ⇒ další vzdělávání jak v podnikatelské sféře, tak ve státní správě,
- ⇒ podporu rozvoje nových, nejúčinnějších technik,
- ⇒ realizaci environmentálních aspektů,
- ⇒ uplatnění energetických odborníků v politické sféře.

Ekonomicko-environmentální hledisko

Ministerstvo průmyslu a obchodu a ministerstvo životního prostředí v oblasti udržitelné energetiky hrají významnou roli, neboť ve všech strategických koncepcích a politikách se podílí na ochraně životního prostředí s respektováním principů udržitelné kvality života člověka. Energetika z výše uvedených hledisek podstatně ovlivňuje charakter ekosystému podle druhu primárního zdroje. Udržitelná energetika musí respektovat nejen environmentální principy, ale rovněž i ekonomické nástroje. Je potřebné podporovat v ekonomické i sociální sféře takové trendy a opatření, které by právní nástroje vhodně doplňovaly a nepůsobily naopak proti nim. Z ekonomicko-environmentálního hlediska udržitelná energetika se musí soustředit na vytváření systému:

1. obnovitelných zdrojů energie podle přijatelných klimatických podmínek v dané oblasti a provést analýzu reálně dostupného potenciálu podle jednotlivých druhů obnovitelných zdrojů na území České republiky,
2. uplatnění nejlepších dostupných technik při realizaci nových zdrojů tak, aby zahrnovaly podmínky ekonomické přijatelnosti,
3. úsporných opatření v oblasti konečné spotřeby a primárních energetických zdrojů s vypracováním podrobné metodiky,
4. legislativního rámce k zajištění plánování rozvoje udržitelné energetiky s ohledem na „Politiku životního prostředí“ a „Politiku ochrany klimatu“.

Obnovitelné zdroje energie jsou jednou z alternativ k omezení výroby energie z tradičních fosilních zdrojů. Provoz obnovitelných zdrojů významně snižuje emise znečišťujících látek a skleníkových plynů. Jejich rozvoj je v současné době provázen nekoordinovaností mezi správními a povolovacími orgány. Významnou roli v těchto procesech zaujímají i orgány ochrany přírody a krajiny, které nastavují omezující podmínky k jejich realizaci. Obnovitelné zdroje jsou různorodé a jejich využitelnost je daná optimálními podmínkami ve vhodných oblastech. Z tohoto pohledu bude nezbytně nutné koordinovat jejich realizaci s územními energetickými koncepcemi, které se musí posuzovat z hlediska vlivu na životní prostředí.

Další významnou roli ministerstev zaujímá i v oblasti realizace nejlepších dostupných technik, které jsou nezbytně nutné při rekonstrukcích stávajících, nebo výstavby nových energetických zdrojů. Hlavním cílem veřejné správy je zaměřit se na příčiny vzniku znečištění, tzn. posouzení technického stavu spalovacích energetických zdrojů. K tomuto účelu byl zaveden pojem „benchmarking“. Benchmarking v oblasti ochrany životního prostředí znamená porovnávání parametrů technologií a postupů podle předem stanovených indikátorů jako je měrná emise, nebo měrná energetická náročnost. V IPPC se emisní limity odvozují z výsledků benchmarkingu. Za tímto účelem se zavedl pojem „BAT“ (Best Available Technique) nejlepší dostupná technika, která představuje nejefektivnější a nejpokročilejší komerčně využitelnou techniku za ekonomicky přijatelných podmínek. Tento princip byl vztažen i na energetická zařízení, a to v převážné míře na spalovací zařízení a turbínu s generátorem. V procesu výměny informací o nejlepší dostupné technice se postupně zpracovávaly referenční dokumenty, tzv. „BREFS“ (BAT REference Documents). Pro spalovací velké zdroje vznikl referenční dokument „Large Combustion Plants“. V referenčním dokumentu pro BAT velkých

spalovacích zařízení jsou nadefinována kritéria pro stanovení BAT na základě čisté tepelné účinnosti pro nová a stávající rekonstruovaná zařízení.

Systematizace obnovitelných zdrojů energie

Obnovitelné zdroje energie představují určitou alternativu, se kterou je nezbytně nutné počítat v energetickém mixu. Jejich realizace je určena nejvhodnějšími podmínkami v daných lokalitách s uplatněním v komunální sféře v rámci diverzifikace energetického systému. K tomuto procesu je nutné stanovit možné potenciály a jejich reálné využití za splnění podmínek ochrany přírody a krajiny s přihlédnutím jak na ekonomickou, tak i technickou efektivitu. Důležitým nástrojem k této problematice je nezbytně nutné zavést povinnost vypracování „Územní energetické koncepce“, která je definována v § 4 zákona č. 406/2000 Sb. ve znění pozdějších změn, na obce s rozšířenou působností. V současné době výše uvedený zákon uplatňuje povinnost vypracovávání koncepcí na úrovních krajů. Rovněž bude nezbytně nutné energetickou systematizaci aplikovat do „Zásad územní rozvoje“. Tímto opatřením se zamezí nekontrolovatelnému rozvoji obnovitelných zdrojů, který v současné době přináší nejen ekonomickou zátěž obyvatelstva, ale i prodlužování povolovacích procesů k jejich realizaci. Z hlediska životního prostředí se jedná o proces posuzování vlivu na životní prostředí podle zákona č. 100/2000 Sb., ve znění pozdějších změn. U strategických dokumentů se jedná o tzv. proces SEA.

Vnímání sektoru obnovitelných zdrojů je bohužel také zatíženo vysokými náklady, které občané, firmy a stát na jejich podporu každoročně vynakládají. Jen pro rok 2020 činily celkové náklady na podporu OZE neuvěřitelných cca 49 mld. Kč (cca 26 mld. Kč ze státního rozpočtu, cca 20 mld. Kč od občanů a firem v cenách el. energie).

Posílení role OZE v energetickém mixu výroby předpokládá reálné zvýšení podílu ze současných cca 13 % na úroveň nad 20 % do roku 2040 (a to nepočítám daleko vyšší ambiciózní cíle EU, ekologických sdružení a Strany zelených).

Za současných podmínek jsou nově postavené OZE ekonomicky nerentabilní, a bez dotační podpory státu se v masivnějším měřítku nedá jejich rozvoj očekávat. I když představitelé Svazu moderní energetiky tvrdí pravý opak. Pro rozvoj fotovoltaických elektráren na střechách rodinných domů nabízí ministerstvo životního prostředí dotace v programu Nová zelená úsporám ve výši cca 200 tis. Kč.

Jistě, přiměřená podpora rozvoje obnovitelných zdrojů má svoje opodstatnění, nicméně zvýhodnění jakéhokoliv energetického zdroje nesmí nepřiměřeně zatěžovat konečnou cenu elektrické energie pro spotřebitele. Jako možnou cestu lze uvažovat například o zavedení systému aukcí nebo tendrů na předem stanovenou novou kapacitu. Tento systém byl zaveden např. v SRN, a bylo by proto vhodné se v tomto kontextu poučit z jejich zkušeností a vyvarovat se případných chyb. Na konci roku 2020 v SRN proběhla společná aukce na podporu výstavby onshore větrných a fotovoltaických elektráren, které přineslo dostatek projektů větrných elektráren pro zaplnění celé aukce. V případě solárních elektráren tradičně panovala velká konkurence, kdy výkon přihlášených projektů činil téměř čtyřnásobek objemu aukce.

Výsledky německých aukcí pro onshore větrné elektrárny zatím směřují k velmi podobným cenám, jakých by pravděpodobně bylo dosaženo při zachování původního systému podpory pomocí pevně daných výkupních cen.

K systematizaci obnovitelných zdrojů energie je nutné splnit následující podmínky:

- ⇒ vytvoření systému diverzifikované energetiky v komunální sféře,
- ⇒ analyzovat současný potenciál podle jednotlivých obnovitelných zdrojů na území České republiky,
- ⇒ k instalaci obnovitelných zdrojů energie je nutné vycházet z neefektivnějšího využití potenciálu s respektováním ochrany životního prostředí,
- ⇒ v územních energetických koncepcích optimalizovat rozvoj obnovitelných zdrojů v daných lokalitách,
- ⇒ účelně vynakládat finanční prostředky na podporu komunální energetiky, a to převážně ve využití obnovitelných zdrojů na výrobu tepla,
- ⇒ podpora rozvoje CZT s KVET – neefektivnější využití biomasy.

Shrnutí

Cílem tohoto dokumentu je načrtnout novou doktrínu pro sociálně demokratické hnutí, doktrínu, která by navazovala na tradiční sociálnědemokratické hodnoty a zároveň reagovala na turbulentní změny globalizované ekonomiky 21. století. ***Bez těchto změn v levicovém myšlení a nazírání světa může sociální demokracie velmi brzy následovat zelené a komunisty, postupně vymírat s příjemným vědomím, že na vavřínech se spí dobře.*** Smysl sociálnědemokratického hnutí, byť patří k nejstarším, ale i nejúspěšnějším na světě, stále ještě není vyčerpán. Hlavním leitmotivem této práce je ukázat, že hnutí stále žije a že má i nadále co nabídnout.

Východiskem pro další analýzy je především fakt, že žijeme ve zlomové době a že záleží na této civilizaci, zda si uvědomí, či nikoliv, že fundamentalismus volného trhu vede k sociální a ekologické katastrofě. Hlavními úkoly sociální demokracie bez ohledu na uvedené pořadí je:

1. znovunastolit systém řádně usměřovaných (regulovaných) trhů na globálních a lokálních úrovních,
2. za tím účelem redefinovat roli mezinárodních organizací a roli státu tak, aby byly vyváženy soukromé a veřejné zisky a mzdy, trh a regulátor,
3. zajistit relativní samostatnost regionů pro případ globálních ekonomických, ekologických, bezpečnostních či energetických výkyvů,
4. prosadit globální spolupráci, globální plánování a dát novou roli zejména OSN,
5. obrodit regionální a ekologicky šetrné zemědělství,
6. přehodnotit a redefinovat stávající nástroje sociálního státu tak, aby efektivněji reagovaly na změnu ekonomických podmínek,
7. prosadit realizaci mitigačních (zpomalování změn) a adaptačních opatření jako nástrojů boje s klimatickými změnami,

8. zajistit využívání přírodních zdrojů a omezit znečišťování složek životního prostředí maximálně do úrovně schopnosti přírody regenerovat se a absorbovat znečištění a tam, kde tato hranice byla překročena, investovat do životního prostředí za účelem obnovení přirozených funkcí krajiny,
9. v průběhu dvaceti let se oprostit od fosilní ekonomiky a
10. porovnávat pokrok ve sledovaných oblastech pomocí agregovaných ukazatelů udržitelného rozvoje.

Cílem této práce je vrátit se k fundamentům sociálně demokratického myšlení a nalézt dostatečně efektivní a jednoduchá opatření, která povedou k realizaci uvedeného desatera úkolů sociálnědemokratického hnutí definovaného ekonomickým prostředím 21. století. Přitom budeme vždy konfrontovat a kontrolovat, zda navržené přístupy nejsou v rozporu s idejemi svobody, spravedlnosti a solidarity.

Protože tato práce má být napůl populárním průvodcem sociálního demokratismu v nové době a zároveň aspiruje na dokument, který by obstál i u odborné veřejnosti, prosíme čtenáře, aby pochopili, že na jedné straně maximálně zjednodušíme jazyk a výrazivo, na druhé straně se nevyhýbáme ani vědeckému přístupu a metodám, které mohou naopak na srozumitelnosti ubrat. V každém případě věříme, že v analýze o udržitelném rozvoji, rozebírajících situaci z pohledu sociálního pilíře (tedy zájmů člověka a občana), ekologického pilíře (ve snaze zachovat a obnovit přirozené funkce životního prostředí) a konečně pilíře ekonomického (či snad spíše společenského) a dále v závěrečné syntéze se budeme orientovat tak, že aktualizovaný materiál přinese nové poznání významu levicového myšlení pro současný svět. *V porovnání s dlouhodobým programem Strany zelených jasně vyplývá, že sociální demokracie jasně vytýčila základy udržitelného rozvoje v duchu sociálně demokratického hnutí v 21. století, oproti pouze ekologickému postoji Strany zelených.*